

Eräkulttuuria lukiolaisille: Metsä ja eräelämä

Kesto: 75/90min

Aihe: eräelämä, retkeilytaidot, jokamiehenoikeudet, ihminen ja luonto, metsästys

Ajankohta: kevät, kesä, syksy

Paikka: ulkona (mahdollista toteuttaa myös luokassa, jos sää on huono)

Tavoite: Opitaan eräelämää ja selviytymistaitoja. Opiskelijoita kannustetaan tekemään omia retkiä luonnossa ja hankkimaan omia luontokokemuksia. Kerrataan jokamiehenoikeudet. Opitaan, että ihminen on osa luontoa ja riippuvainen siitä. Saadaan tietoa nykyajan metsästäyksestä.

Aineisto: Paperi, jossa on jokamiehenoikeuksia koskevia väittämiä. Selviytymispakkaus (voi olla pahvilaatikko tai kangaskassi). Kankaanpala. Sytytin tai tulitikut muovipussissa. Laastaria. Pieni kynä. Paperia. Kompassi. Ongenkoukkuja ja siimaa. Pieni linkkuveitsi. Muutamia sokeripaloja tai makeisia. Muutamia kosteuspyyhkeitä. Pieni saippua. 3 litran muovipusseja. Vihellyspilli. Siteitä silmille. Paperilappuja. Kyniä. (Muutamia muovilaatikoita). + mitä itse haluaa selviytymispakkaukseen laittaa.

Ohjeet ohjelmaan:

- Ohjelmaan tarvitaan suurehko luontoalue, jossa voitte kulkea yhdessä reittiä pitkin (noin 200 metriä tai pidempi) ja tehdä sen varrella erilaisia tehtäviä.
- Ohjelmaan kuuluu myös lyhyitä tekstejä ennen tehtäviä ja niiden jälkeen. Tekstit toimivat tukena eräkummin esitellessä tehtävät ja koko ohjelman. Eräkummi päättää itse, miten hän tekstejä käyttää.
- Eräkummi valmistele reitin ja sen tehtäväpisteet ennen oppitunnin alkua. Reitin pituus määräytyy käytettävissä olevan alueen tai ajan mukaan. Reitin ei tarvitse olla pitkä, noin 200 metriä riittää. Pidempi on kuitenkin hauskenpi. Yritä löytää alue, jossa on mahdollisimman paljon luontoa. Eräkummi tietää, miten reitti etenee, ja johtaa ryhmän tehtävästä seuraavaan.
- Tehtävissä käytettävän aineiston voi jättää valmiiksi reitin varrelle tai kantaa sitä mukana repussa. Selviytymispakkauksen sisällön on hyvä olla valmiina reitin varrella kankaan alla tai repussa omassa pussissaan.
- Kaikki opiskelijat kulkevat tehtäväpisteeltä toiselle yhdessä eräkummin kanssa. Joissakin tehtävissä opiskelijat jaetaan pienempiin ryhmiin. Kaikki ryhmät tekevät saman tehtävän samaan aikaan.
- Valittavia tehtäväpisteitä on useita. Osan voi jättää pois, jos niihin ei ole aikaa tai mahdollisuutta tai jos eräkummi ei saa hankittua niihin tarvittavaa aineistoa.

Johdanto

Eräkummin ja oppitunnin aiheen esittely.

Johdattele opiskelijat metsästyksen kulttuurihistoriaan:

Metsästyks ja kalastus erämaassa ovat osa kulttuurihistoriaamme. Kivikaudella esi-isiamme ympäröi kaikkialla erämaa. He olivat täysin riippuvaisia metsästyksestä, kalastuksesta ja erilaisten metsänantimien keräilystä. Kivikauden ihmiset liikkuvat laajoilla viljelemättömillä mailla ja metsissä. He käyttivät hyödyksi kaiken eläimistä ja luonnosta. Esi-isämme tunsivat luonnon hyvin ja osasivat elää täysin luonnon ehdoilla ja sen mukaan, mitä luonto tarjoaa eri vuodenaikoina. Kun ihminen alkoi viljellä maata ja kasvattaa karjaa, metsästyks ja kalastus menettivät merkitystään selviytymisen kannalta. Ne olivat kuitenkin pitkään tärkeitä sivuelinkeinoja.

Pohtikaa yhdessä seuraavia asioita:

- Miksi nykyään metsätetään, virkistyskalastetaan sekä kerätään marjoja ja sieniä?
- Harrastaako joku opiskelijoista eräretkeilyä, metsästystä tai kalastusta?
- Entä joku opiskelijoiden suvusta tai lähimmistä isovanhemmista?
- Ennen kaikkialla oli erämaata. Mitä erämaa on nykyään?

Nykyään erämaalla on useimmille meistä eri merkitys, ja oleilemme luonnossa rentoutuaksemme. Vaellus, metsästyks ja kalastus ovat harrastuksia, ja meillä on myös muita luontoharrastuksia, joista saamme kokemuksia ja jotka tuovat meille hyvää oloa.

Esi-isämme suojautuivat erämaalta ja eläimiltä. Nykyään erämaa on monin paikoin rajattu, ja kaikkialla muualla elää ihmisiä. Meidän on nyt puolestamme suojeltava luontoa ja erämaata sekä siellä eläviä eläimiä, jotta meillä on yhä villiä luontoa.

Eräelämä

Mitä on hyvä osata ja mitä pitää olla mukana, kun lähtee retkelle metsään, metsästämään tai kalastamaan? Silloin on turvauduttava esi-isiemme tietoihin ja taitoihin. Luonnon ja erämaan tuntemus on edelleen hyvin tärkeää. Tarvitsemme näitä tietoja ja taitoja, koska olemme yhä täysin riippuvaisia luonnosta emmekä saa toiminnallamme ja käytöksellämme tuhota luontoa. Luontoa on kunnioitettava.

Opimme eräkummin kanssa läpikäytävällä reitillä retkeilytaitoja. Jokamiehenoikeudet on aina hyvä kerrata.

Reitin varrella olevat tehtävät:

1. Jokamiehenoikeudet

Esi-isiämme ympäröi kaikkialla erämaa ja kaikkialle sai kulkea vapaasti. Metsästysmaita oli lähes loputtomasti, ja metsästyks oli melko vapaata. Suurimmassa osassa maailmaa muiden mailla ei saa nykyään oleilla tai liikkua vapaasti luonnossa. Pohjoismaissa tämä oikeus, jokamiehenoikeus, on yhä olemassa. Jokamiehenoikeus on oikeus, mutta siihen liittyy myös velvollisuuksia. Jokamiehenoikeuden perussääntö on, ettei saa aiheuttaa häiriötä tai haittaa.

Reitin ensimmäisessä tehtäväpisteessä eräkummi lukee jokamiehenoikeuksia koskevia väittämiä. Jos väittäjä on totta, opiskelijat nostavat kädet ylös. Jos taas väittäjä on tarua, opiskelijat menevät kyykkyyn. Valitse kymmenen väittämää. Kerro, että aivan itsestäänselvät jokamiehenoikeudet on jätetty pois, koska opiskelijoiden tulisi jo osata ne.

Voit keksiä halutessasi tai tarpeen vaatiessa lisää väittämiä. Väittämien on hyvä olla myönteisessä muodossa, jotta ne ovat opiskelijoille selkeitä.

Väittämät (totta vai tarua):

- Metsässä saa yöpyä teltassa, kunhan ei mene liian lähelle pihaa (tosi).
- Myös kansallispuistossa saa yöpyä missä tahansa (taru).
- Puusta saa ottaa kuivia oksia (taru).
- Maasta saa ottaa kuivia oksia (tosi).
- Meressä ja järvissä saa onkia ja pilkkiä. Alle 18-vuotiaat saavat kalastaa virvelillä (tosi).
- Metsään saa ilman maanomistajan lupaa tehdä tulen, jos sitä varten rakentaa hyvän tulipesän (taru).
- Metsässä saa hiihtää merkittyjen reittien ulkopuolella (tosi).
- Metsässä saa pyöräillä vapaasti, mutta kansallispuistossa vain merkityillä reiteillä (tosi).
- Appelsiininkuoret saa heittää luontoon. Ne hajoavat ajan kuluessa (taru).
- Koirat saavat juosta vapaana luonnossa (taru).
- Koiria saa pitää vapaana alueilla, joilla maanomistaja tai metsästysoikeuden haltija on antanut siihen luvan (tosi).
- Metsästyks on jokamiehenoikeus (taru).

- Muiden mailla saa metsästää vain metsänomistajan luvalla (tosi).
- Metsäpalovaroituksen aikana saa tehdä tulen, jos se on välttämätöntä selviytymisen kannalta (tosi).
- Metsästyslakia pitää noudattaa, vaikka olisi hengenvaarassa (taru).

Keskustelkaa lopuksi jokamiehen oikeuksista ja väittämistä.

- Jokamiehen oikeudet ja riistanhoitoalue: Mitä oikeuksia maanomistajalla on kieltää alueen käyttö riistanhoidon perusteella?
- Miten jokamiehen oikeuksia sovelletaan kansallispuistoissa? Onko hyvä, että maastopyöräily on sallittu?
- Pitäisikö kansallispuistoissa saada metsästää?

2. Vaatetus

Keskustelkaa reitin seuraavassa pisteessä yhdessä hetki siitä, miten retkelle tulisi pukeutua. Kerrospukeutumisperiaate ja lämmittävä ilmakerros.

- Mikä kerrospukeutumisen idea on?
- Mitkä materiaalit sopivat parhaiten ihoa vasten, välikerrokseen ja uloimpaan kerrokseen?
- Keinokuidut vai luonnonkuidut? Ympäristötietoisuus.

Lisävaatteita mukana repussa. Painota, ettei ole tarpeen hankkia hyvin kalliita tuotteita. Olisi hyvä, jos eräkummi pystyisi ottamaan mukaan ja näyttämään opiskelijoille eri kerroksiin sopivia vaatteita.

3. Selviytymispakkaus

Jotta mahdollisista hätätilanteista selviää paremmin, retkellä on aina hyvä olla mukana selviytymispakkaus. Sitä kannattaa kuljettaa taskussa tai vyöhön kiinnitettynä siltä varalta, että reppu katoaa. Se voi olla myös itse tehty pussukka. Jos selviytymistaidot ovat oikein hyvin hallussa, mukaan ei tarvita juuri mitään.

Eräkummi on valmistellut tehtävän peittämällä selviytymispakkaukseen tarvittavat tavarat kankaanpalalla. Tavarat ovat maassa peitettynä TAI eräkummilla mukana repussa omassa pussissaan. Opiskelijat saavat pohtia ja arvata, mitä kankaan alla /pussissa on. Jos jokin arvaus osuu oikeaan, eräkummi ottaa kyseisen tavarat esiin kankaan alta ja lisää sen selviytymispakkaukseen. Osasivatko opiskelijat arvata kaikki tavarat? Puuttuiko jotain? Miksi nämä tavarat ovat tärkeitä?

Jos eräkummi ei onnistu hankkimaan kaikkia tarvittavia tavaroita, opiskelijat voivat arvata, mitä puuttuu ja mitä pitäisi olla mukana.

Esimerkkejä pakkauksen tavaroista: sytytin tai tulitikut muovipussissa, laastaria, pieni kynä, paperia, kompassi, ongenkoukkuja ja 5 metriä siimaa, pieni linkkuveitsi, muutamia sokeripaloja tai makeisia, muutamia kosteuspyyhkeitä, pieni saippua, 3 litran muovipusseja, vihellyspilli.

Muovipusseilla voi hakea vettä, niihin voi kerätä marjoja, ja niillä voi pitää sukat kuivina kastuneissa kengissä. Siimaa voi käyttää vaatteiden korjaamiseen tai sitomiseen. Paperin ja kynän avulla voi jättää viestin, kun lähtee paikasta, piirtää karttaluonnoksen tai kirjoittaa muistiin asioita, jotka unohtuvat, kun on väsynyt.

4. Suunnistaminen metsässä ja maastossa

Oman sijainnin tietämistä metsässä ja maastossa voi harjoitella. Se on tärkeä taito luonnossa liikuttaessa. Oman sijainnin tietäminen on erittäin tärkeää retkeilijöille, seikkailijoille ja metsästäjille. Nykyään tätä varten on olemassa modernia tekniikkaa, mutta tekniikka ei toimi kaikissa tilanteissa ja alueilla tai akku saattaa loppua. Mitä silloin tehdään? Silloin pitää tuntea luontoa, osata havainnoida maamerkkejä sekä osata käyttää karttaa ja kompassia. Muinaiset esi-isämme pystyivät suunnistamaan luonnossa pelkästään luonnon tarjoamien vihjeiden avulla. Tärkeintä on tietää ilmansuunnat, ja siihen saa apua luonnosta.

Jaa opiskelijat 3–4 hengen ryhmiin. Ryhmän opiskelijat saavat näyttää toisilleen, missä on pohjoinen ja missä etelä. Jos olette tutussa paikassa, opiskelijat saattavat tietää ilmansuunnat ennalta. Pyydä heitä kuitenkin etsimään luonnosta merkkejä, jotka osoittavat, missä pohjoinen ja etelä ovat.

Kokoontukaa hetken päästä yhteen, ja ryhmät kertovat ilmansuuntien sijainnin ja merkit, joita he löysivät luonnosta niiden perusteeksi.

Jos eräkummilla on mukana selviytymispakkauksen kartta ja kompassi, hän voi esitellä lyhyesti niiden käyttöä tai pyytää jotain opiskelijoista tekemään sen.

Luonnossa näkyviä merkkejä: muurahaiskeot, koivun tuohi, puiden oksat, kivien jäkälät ja sammalet, kantojen vuosirenkaat.

5. Syötävää luonnosta

Retkelle lähdeettäessä on tietenkin tärkeää muistaa eväät. Ilman eväitä nälkä yllättää jo muutaman tunnin kuluttua. Pitkillä tutustumisretkillä on tärkeää suunnitella ruokavarat pidemmäksi ajaksi. Metsästäjät voivat pidemmällä retkellä hankkia osan tarvitsemastaan lihasta itse, jos meneillään on juuri niiden eläinten metsästyskausi, joita metsästäjä metsästää ja maanomistajalta on saatu metsästykseen lupa. Onkia saa aina, koska se kuuluu jokamiehenoikeuksiin. Myös luonnonkasveilla ja marjoilla voi selviytyä jonkin aikaa. Kaikki tämä on ikivanhaa osaamista, joka oli esi-isillämme hyvin hallussa.

Pyydä opiskelijoita jakautumaan edellisen tehtävän mukaisiin ryhmiin ja keräämään alueelta luonnonkasveja, joita voi heidän mielestään syödä tai joista voi valmistaa teetä.

Tämän jälkeen ryhmät näyttävät, mitä he ovat löytäneet ja mitä kasveja ne ovat. Käy sitten läpi joitakin tavallisia syötäviä kasveja ja kerro niistä jotain. Maistakaa syötäviä kasveja. (Tämä mahdollisuus riippuu ohjelman toteutuspaikasta. Kasveja ei pidä maistaa, jos reitti kulkee liikenneväylän lähellä.)

Kasveissa on sokeria, mutta eniten sitä on juurissa, hedelmissä, marjoissa ja pähkinöissä. C-vitamiinia, kuituja ja muita ravintoaineita on eniten lehdissä. Kasvit voi syödä suoraan raakana, mutta juuria kannattaa keittää noin 15 minuuttia. Lehdistä on hyvä tehdä teetä, mutta niistä voi myös valmistaa keittoa.

Vuodenajasta riippuen voidaan maistaa esimerkiksi koivunlehtiä (kevät), mustikanlehtiä, vadelmanlehtiä, ahomansikanlehtiä, maitohorsmaa, piharatamoa, ketunleipää, voikukkaa, mesiangervoa (maistuu aspiriinilta, sisältää asetyylisalisyylihappoa), vaaleanvihreitä kuusenkerkkiä tai männynneulasia. Jotain näistä kasveista pitäisi löytyä tehtävän suorituspaikalta.

Korosta, että syödä voi vain sellaisia kasveja, jotka ovat tuttuja ja syötäviä. Jos et ole aivan varma, jätä syömättä!

Keskustelua metsästyksestä:

Jos olet metsästäjä ja liikut erämaassa,

- mitä riistaeläimiä saat metsästää yksin
- mitä silloin tulee ottaa huomioon (metsästyslupa, metsästyskaudet, maanomistajan lupa)
- minkä eläinten metsästystä varten on kuuluttava metsästysporukkaan
- tiedätkö joitain lajeja, joita saa metsästää vain erityisellä poikkeusluvalla
- mitä metsästyksen menetelmiä saat käyttää nykyään ja mitä et?

6. Toisiin luottaminen

Retkelle lähdetään usein yhdessä. Metsästämäänkin mennään tavallisesti metsästysporukassa. Tällaisissa tilanteissa on pystyttävä toimimaan yhdessä muiden kanssa ja luottamaan heihin. Tätä taitoa voi harjoitella.

Pimeys on laskeutunut metsään. Vain yhdellä jokaisessa ryhmässä on otsalamppu (samat ryhmät kuin ennenkin). Valitse jokaisesta ryhmästä yksi opiskelija johtamaan muita. Tämä opiskelija saa otsalamppun, ja muiden silmät sidotaan. Otsalamppua pitävä opiskelija johtaa muun ryhmän turvallisesti seuraavaan tehtävään (opiskelijat seuraavat ryhmän johtajaa). Eräkummi kulkee edellä, jotta johtajat tietävät, mihin on tarkoitus mennä.

7. Ajatuksia metsästä

Aineisto: Paperilappuja. Kyniä. Muutamia muovilaatikoita. Mahdollisesti istuma-alustoja.

Tässä tehtäväpisteessä jokainen opiskelija saa 2–3 lappua. Nyt opiskelijat saavat kokeilla, miltä tuntuu olla aivan yksin luonnossa. Jokainen valitsee luonnosta oman paikan, jossa istuu hetken yksinään. Opiskelijat voivat yksin istuessaan miettiä, mitä asioita heille tulee ensimmäisenä mieleen sanasta "metsä"? He kirjoittavat ajatukset lapuille. Kuhunkin lappuun kirjoitetaan yksi sana. Myös eräkummi ja muut aikuiset kirjoittavat metsästä mieleen tulevat ajatuksensa lapuille. Eräkummi viheltää pilliin 5–10 minuutin kuluttua, ja opiskelijat kokoontuvat yhteen.

Opiskelijat antavat lappunsa eräkummille, ja ne käsitellään nimettöminä. Eräkummi asettaa laput maahan. Opiskelijat kokoavat yhdessä sanat yhteenkuuluviin luokkiin ja panevat ne eri laatikoihin. He keksivät kullekin sanojen luokalle otsikon. Opiskelijoiden on päätettävä yhdessä ja tehtävä kompromisseja siitä, mitkä sanat kuuluvat mihinkin luokkaan. Monet sanat voivat sopia moneen eri laatikkoon. Yrittäkää kuitenkin saada ne lajiteltua. Opiskelijat voivat joko keksiä otsikot itse tai eräkummi voi antaa heille ehdotuksia. Otsikkoesimerkkejä: tuntemuksia metsässä, harrastuksia metsässä, metsän osia, ihminen metsässä, metsä ja ympäristö.

Tavoite: opiskelijat huomaavat, että metsä merkitsee eri ihmisille eri asioita.

Tehtävän lopuksi keskustellaan siitä, miten erilainen merkitys metsällä voi olla meille kullekin. Keskustelkaa lopuksi myös siitä, miltä yksinolo tuntui. Luonnossa vaeltaessa, metsästäessä ja kalastaessa saa nauttia monista rauhallisista ja hiljaisista hetkistä aivan yksin luonnon kanssa.

Lähteet: osa tehtävistä on otettu Haltian luontokoulun retkiohjelmasta.

Ajatuksia metsätehtävästä: *Skogen i skolan. Information och inspiration för lärare och elever.*

www.skogeniskolan.se

Oppitunnin päätös

Käy läpi, mistä oppitunnissa oli kysymys, ja kerro jotain, joka sitoo käsitellyt asiat yhteen.

Eräelämä on hauskaa ja jännittävää. Erämaahan ja retkeilemään lähtemistä ei tarvitse pelätä. On kuitenkin hyvä valmistautua erilaisiin tilanteisiin ja oppia tuntemaan luontoa. Metsästys ja kalastus ovat Suomessa suosittuja harrastuksia ja monille tärkeä osa eräelämää. Useimmille metsästäjille ja virkistyskalastajille tärkeintä on viettää aikaa luonnossa ja erämaassa. Saaliin koko on toisarvoinen asia. Metsästäjien ja kalastajien on toimittava hyvin vastuullisesti.

Muille luonnossa liikkujille eräelämä riittää sellaisenaan. Riippumatta siitä, mitä luonnossa harrastamme tai teemme, on tärkeää, että kunnioitamme ja suojelemme luontoa.

Kysy, mitä opiskelijat pitivät oppitunnista ja mikä oli kaikkein mukavinta. Oppivatko he jotain uutta?

- Miten yksittäiset seikkailijat, retkeilijät, metsästäjät ja kalastajat voivat huolehtia luonnosta, ottaa siitä vastuuta ja oleilla siellä täysin luonnon omilla ehdoilla?
- Näettekö nyt ympärillänne roskia?

Ehkä joku alkaa tulevaisuudessa harrastaa erätaitoja, metsästystä tai kalastusta.

Toivota opiskelijoille ihania hetkiä luonnossa ja erämaassa!